

ҚАЙНОНА ВА КЕЛИН ЎРТАСИДАГИ МУНОСАБАТЛАРНИНГ БОЛАЛАР ТАРБИЯСИГА ТАЪСИРИ

*Эшмуродов Олмосбек Эламанович Термиз давлат педагогика институти
“Психология” кафедраси доценти в/б, психология фанлари бўйича
фалсафа доктори*

АННАТАЦИЯ

Мақолада ёшларга муомилани ўргатиш, қобилият, ақл, ишонч ва соғлом психологик муҳитнинг ўрни. Уларнинг авлодларидан мерос бўлиб қолган ўзбек оиласининг урф-одатлари, ёш авлоднинг урф-одатлари ва кадриятлари асосида тарбиялаш борсида фикр мулоҳаза юритилган.

Калит сўзлар: болалар тарбияси, «болага ким тарбия бериши керак?», маданий-ижтимоий омил, рухий таъсир, холерик мизожоз.

Оилага янги тушган келинларнинг кўпчилиги юзага келадиган баъзи қийинчиликларни осонлик билан енгиб, келинлик вазифаларини кўнгилдагидай эплаб кетадилар, қайноналарини рўзғор ташвишларидан халос қиладилар, тезда уларнинг меҳрига сазовор бўладилар. Қайноналар ҳам бундай келинни «қизим» деб бағриларига оладилар, билмаганини ўргатадилар, қийналганида ёрдам берадилар, ҳаётини йўл-йўриқ кўрсатадилар. Уларга уй-рўзғор ишларида ва болалар тарбиясида яқин кўмакдошга айланадилар. Бироқ ҳаётда қайнона-келин орасида турли тўқнашувлар ҳам содир бўлиб туради. Гап қайнона-келин ўртасида борар экан, шуни айтиб ўтишимиз лозимки, бу масала азал-азалдан одамларнинг, инсоният атоқли намояндаларининг диққат-эътиборида бўлиб келган муаммолардан биридир. Жумладан, XIX асрнинг иккинчи ярмида яшаб ижод этган шарқ мутафаккирларидан бири Аҳмад Дониш ўзининг «Наводир ул- вақое» (Нодир воқеалар) номли китобида қайнона келин-низолари ҳақида ёзар экан шундай дейди: «Қайнона-келин низолари бундан олдинги оилаларда ҳам бўлган, ҳозир ҳам бор ва бундан кейин ҳам бўлади. Улар доимо

уришаверадилар. Улар нима учун уришадилар? Чунки улар нима учун уришишаётганликларини ўзлари ҳам билишмайди. Шунинг учун уришадилар». Демак, бу ўринда қайнона-келин низолари, сабабларини аниқлаш, уларни бартараф этиш алоҳида аҳамиятга молик масала эканлиги кўриниб турибди. Бундай келишмовчиликларни келтириб чиқарувчи сабаблардан айримларини кўриб чиқамиз.

1. Баъзи қизларда никоҳгача оилавий ҳаётга, қайнонага, қайнона-келин муносабатларига нисбатан салбий тасаввур шаклланган бўлади. Айниқса, ёшлар қайнонани олдиндан фақат салбий шахс сифатида тасаввур қиладилар. Кейин эса оила кўриб, тасаввуридаги эмас, балки ҳаётдаги қайнона билан яшай бошлайдилар. Оқибатда улар ўз тасаввуридаги қайнонага хос бўлган камчилик ва иллатларни ҳаётдаги қайнонадан ахтара бошлайдилар. Борини-ку, топишлари аниқ, йўқ камчиликларни ҳам излашга тушадилар. Чунки тасаввурлари уларни алдаганини тан олишни истамайдилар.

Ҳаётда камчиликсиз одам бўлган эмас, бўлмайди ҳам. Идеал қайнона, идеал келин ҳам бўлиши мумкин эмас. Келинлар ўзлари тушган янги оила аъзоларига илк таассурот асосида баҳо беришга ошиқмасликлари лозим. Акс ҳолда, пашшадан фил яшаш ҳам ҳеч гап эмас. Келинлар оғир-босиқ, сабр-тоқатли бўлишлари, иложи борича ўзлари тушган хонадон аъзоларининг яхши томонларини кўришга интилишлари, эри шу хонадон аъзоси эканлигини унутмасликлари зарур. Ана шунда бу оила тинч-тотув бўлади. Зотан, келин бу хонадонга беш кунлик меҳмон эмас, балки бир умрлик аъзо бўлиб келганлигини эсдан чиқармаслиги керак.

2. Қайнона-келиннинг дунёқарашлари ва уй-рўзғор тутишлари орасида келишмовчилик пайдо бўлади ва кескинлашади. Икки авлоднинг дунёқарашини, ҳаётини тамойиллари ўртасида тафовут бўлиш табиий ҳол. Аммо аксарият ҳолларда қайнона-келинлар кўп жиҳатдан бир-бирининг акси бўладилар. Айрим пайтларда эса қайнона-келин андишани йиғиштириб

қўйиб, ҳар бирлари ўз гапларини ўтказишга ҳаракат қиладилар. Бундай келишмовчиликларнинг олдини олиш учун катталар ёшларнинг кийиниши, соч турмаклаши, ёқтирган куй ва қўшиқларини тинглаши ва шу каби бошқа масалаларда уларни ўз ҳолига қўйишлари лозим. Ёшлар ҳам ўз навбатида иложи борича ота-оналарини тушунишга интилишлари, уларнинг гашига тегадиган ноўрин қилиқ ва одатлардан тийилишлари керак.

3. Баъзи келинлар келинлик ва оналик вазифаларини бажаришга тайёр бўлмайдилар. Шундай келинлар бўладикки, улар на овқатқилиш, на кирювиш, на катталар билан муомала қилишни биладилар.

Келин келинлигининг биринчи куниданоқ ҳамма нарсани кераклигича билиши ва катта тажрибага эга бўлган қайнонаси даражасида туриши жуда қийин. У ёши улуглар даражасида билмаса ҳам майли-я, лекин билишни истамаса қийин. Шунинг учунни коҳгача оналар қизларига ош-овқат пиширишни, уй-жойни саранжом-сарийшта тутишни, дид билан меҳмон кутишни, тежамкорликни, оила бюджетини иқтисод қилишни, уйанжомлари, жиҳозларидан асраб-авайлаб фойдаланишни ва шу каби уй-рўзғор ишларини ўргатишга алоҳида эътибор беришлари зарур. Чунки эл орасида «қиз бировнинг хасми, бошқа оилага тушиши бор», деган ҳикмат бор. Шунини доимо эсдатутиб, қизларни рўзғор тутишда пухта тайёрлаш керак.

Қайноналар ҳам келинлардан ҳар-хил камчилик ва кусур ахтармасдан, уни ўз фарзандидай кўриб, билмаганини сабр-тоқат билан ўргатиб бориши лозим. Камчиликларини юзига солавермасдан, яхши томонларини эслаб туришлари керак. Яхши сўз ҳам, ёмон сўз ҳам бир оғиздан чиқади. Қайноналар келинларида ҳосил қилинган кўникма ва малакаларнинг ўғли учун ва келажакда набиралари учун хизмат қилишини эсда тутишлари зарур.

Айрим ҳолларда қайнона-келин болалар тарбияси масаласида келишаолмай қоладилар. Баъзи оилаларда болалар ё бобо-бувилар ёки ота-оналар томонидан меъёридан ортиқча эркали тиб юборилади. Натижада ота-

оналарбиланбобо-бувиларўртасида «болага ким тарбияберишикерак?», деганмасаладакелишмовчиликкелиб чиқади. Аслида улар ҳам, булархамболаларнингкелажакдаяхшикишиларбўлибетишиниистайдилар, танлаганйўллариесатурлича, бироқ, улар бирбитимгакелиболишмаса, бола тарбиясинингҳолига вой бўлади. Бунингучун улар боладан холи жойда бир мурасага, якдил қарорга келиб олишларилозим. Анашунда бобо-бувилар ҳам, ота-оналар ҳам аҳиллик билан бола тарбияси борасида ўзаро мос чоратадбирларни белгилаб олишлари лозим. Бунда бола қандай муҳит ва шарт-шароитда, даврда ўсаётганини, мижози турини ҳисобга олиш зарур.

5. Баъзан катта хонадонд аовсинлар, қайнона илтифотини қозониш йўлида, уни бир-бирларидан рашк қилишлари асосида келишмовчиликлар келиб чиқади. Оилада икки ва ундан ортиқ, келин бўлса, қайнона уларнинг ҳаммасига бир хилда қарай олмаслиги табиий ҳолдир. Келинлардан биронтаси қайнонанинг дидига яқинроқ, баъзиси узоқроқ бўлади. Аёллар ўта руҳий сезгирликлари туфайли буни тезда илғайдилар. Натижада «ўгай» келин билан қайнона ўртасида келишмовчилик бошланади. Бундай ҳолнинг олдини олиш ва овсинлар орасига совуқчилик туширмаслик учун қайноналар ўз келинларига мумкинқадар бир хилда муносабатда бўлиши (аммо бу ерда ҳар бир келиннинг муомаласи, муносабатини, қайнонага бўлган меҳрини ҳисобга олиш инкор этилмайди), рашк қилишларига имкон яратиб қўйишдан эҳтиёт бўлишлари керак. Бу ўринда шахсан келинлардан ҳам ақл-идроқ, мулоҳазалилик ва сабр-тоқат талаб қилинади.

6. Баъзи пайтларда қайнона келиннинг ёш хусусиятларини, қизиқишини, орзу-ҳавасларини, ишлаши ёки ўқишини ҳисобга олмайди.

Қайноналар орасида умр бўйи уйбекаси бўлганлари ҳам бор. Улар ишлаш билан уй-рўзғор ишларини барабар олиб боришни ўз бошидан ўтказмаганлар. Ана шундай қайноналар ёшлигида ўзларини рисоладагидай келин бўлганман, деб биладилар. Қайнота-қайноналарини қандай иззат

қилганликларини «уларнинг сояларига кўрпача солганларини» (ростми-ёлғонми, барибир) тез-тез эслашни яхши кўрадилар ва келинларининг ҳам «ўзларидай» бўлишини истайдилар. Баъзан эса буни очикдан-очик талаб қиладилар. Бунга келинларининг имкони борми, йўқми, ўйлаб ҳам кўрмайдилар. Бундай қайноналар «эҳтиёжини» кондириш имкониятига эга бўлмаган келинлар уларнинг ғазабига учрайдилар. Келини ҳақида бўлар-бўлмас гапларни ўғилларининг қулоғига қуядилар. «Ўғлимга айтиб, сени кўйдириб юбормасам, юрган эканман», деядўқ-пўписа қиладилар. Баъзи ҳолларда мақсадларига эришадилар ҳам. Бундай қайноналар ўғиллари, набиралари бахтидан кўра ўз ҳузур-халоватларини кўпроқ ўйлайдилар. Бунинг олдини олиш учун ўғилдан ғоят зукколик талаб қилинади.

7. Айрим келинларнинг янги оилага мослашиши қийин бўлади, оқибатда қайнона-келин орасида келишмовчиликлар келиб чиқади. Ҳар бир оиланинг ўзига хос муҳити, қонун-қоидалари, анъаналари, атрофда юз бераётган воқеа-ҳодисаларга берадиган баҳо мезонлари, ҳатто фақат шу хонадон аъзолари тушунадиган, шартли равишда қабул қилинган сўз, иборалари бўлади. Янги тушган келин ўзи билан ўзи туғилиб ўсган уйининг муҳитини, одат, кўникмаларини ҳам олиб келади. Шунинг учун ҳам айрим ҳолларда келин билан қайнонанинг оилавий муҳитлари мос келмай қолади.

Ота-оналар иқтисодий, моддий, ижтимоий савияси орасидаги тафовут ҳам аксарият келин-куёв орасидаги муносабатларнинг кескинлашувига таъсир қилиши мумкин. Бунда иқтисодий омил шу билан ифодаланадики, келин янги тушган хонадонда қизлик хонадонидаги иқтисодий мўлкўлчиликни кўрмасдан, ўз турмушидан совиши мумкин.

Шунинг учун ҳам донолар «Қиз берсанг ўзингдан бир поғона баландга бер, сенинг хонадонингда кўрмаганини янги хонадонида кўриб, янги хонадонга кўникиши осон кечади. Қиз олсанг ўзингдан бирпоғона пастдан ол. Шунда келин ўз уйида кўрмаган мўлкўлчиликни сенинг хонадонингда кўриб, бу муҳитга тез кўникади», дейишган.

8. Маданий-ижтимоий омилнинг аҳамияти. Куёв маълумотли, маданиятли оиладан бўлиб, келин аксинча деҳқон, ишчи ёки савдогар оиладан бўлса ёки эр-хотиндан бири шаҳардан, иккинчиси қишлоқдан бўлса, мазкур ижтимоий-маданий тафовут ҳам эр-хотин ўртасидаги ихтилофларни келтириб чиқариши мумкин. Келин-куёвлар ижтимоий келиб чиқишида ҳам, иқтисодий таъминланганликда ҳам бир-бирига муштарак бўлишлари мақсадга мувофиқдир.

Адабиётлар

1. О.Эшмуратов Оила мустаҳкамлигини таъминлашнинг ижтимоий-психологик омиллари психология фанлари бўйича фалсафа доктори диссертацияси 2022 йил
2. O.Eshmuradov, G Ismoilova - Science and innovation, 2022 Oilaviy munosabatlarda bolalar ta'rbiyasiga ta'siri etuvchi ijtimoiy-psixologik omillar <https://doi.org/10.5281/zenodo.6902544> 2022 yil 4-son ISSN: 2181-3337 201-205 bet
3. O.E. Elamanovich Oilaviy munosabatlardagi nizolarning kelib chiqish sabablari International Multidisciplinary Scientific Global Conference on Education and Science Hosted Online from Warsaw
4. Eshmurodov O.E. Social-psychological factors of maintaining family-marriage relations ISSN (E): 2347-6915 803-807 b
5. Eshmurodov O.E the role of a healthy social and psychological environment in ensuring family strength www.iupr.ru №12(103)
6. E.O Elomonovich Oila psixologiyasining nazariy asoslari, oilaviy munosabatlar psixologiyasi Gospodarka i Innowacje., 2022
7. О.Э.Эшмуратов - Оиланинг маънавий-ахлоқий хусусиятлари ва оила мустаҳкамлигини таъминлаш имкониятлари Academic research in educational sciences, 2021 ACADEMIC RESEARCH IN EDUCATIONAL SCIENCES
8. О.Э.Эшмуратов Оилавий муносабатларда шахс мослашувчанлиги хусусиятининг оила мустаҳкамлигига таъсири: doi: <https://doi.org/>

org/10.53885/edinres. 2021.21. 57.012 Образование и инновационные исследования ..., 2021

9. М.А. Тилакова, О.Э. Эшмурадов Креатив кобилиятларни ривожлантириш механизмлари SCIENTIFIC PROGRESS Scientific Journal ISSN: 2181-1601 Scientific progress, 2021

10. Eshmuradov Olmosbek elamanovich Oila barqarorligini shakllantirish omillari Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 2021

11. Majidov, J. (2021). ВОПРОСЫ ГАРМОНИИ ПРЕДСТАВЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ О СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ И УДОВЛЕТВОРЕННОСТИ СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНЬЮ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1369>

12. Majidov, J. (2021). НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ПРОЯВЛЕНИЯ ЧУВСТВА ОДИНОЧЕСТВА В ПОДРОСТКОВОМ ПЕРИОДЕ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 1(1). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/1375>

13. Majidov, J. (2021). ШАХСГА ТИЗИМЛИ ЁНДАШИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, (3). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/4325>

14. Majidov, Jasur Baxtiyarovich (2022). SOTSIAL INTELLEKT VA UNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2 (2), 608-613.

15. Эшонкулова, Х. (2022). ИҚТИДОРЛИЛИК МУАММОСИНИНГ ПСИХОЛОГИК ТЕНДЕНЦИЯЛАРИ. *Журнал Педагогики и психологии в современном образовании*, 2(7). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5762>

16. Majidov, J. (2022). ЎСМИРЛИК ДАВРИГА ХОС СУИЦИДАЛ ХУЛҚНИНГ АЙРИМ САБАБЛАРИ. *Журнал Педагогики и психологии в*

современном образовании, 2(7). извлечено от

<https://ppmedu.jspi.uz/index.php/ppmedu/article/view/5766>

17. Majidov, J. (2021). ЁШЛАРНИНГ ОИЛАВИЙ ҲАЁТ ҲАҚИДАГИ ТАСАВВУРЛАРИ ВА ОИЛАВИЙ ҲАЁТДАН ҚОНИҚИШ УЙҒУНЛИГИ МАСАЛАЛАРИ. *Журнал Педагогика и психологии в современном образовании*, 1(1).

18. Жасур, М. (2022). ГЕНДЕР УСТАНОВКАЛАРИ ВА ИЖТИМОЙЛАШУВ ЖАРАЁНИНИНГ ЎЗИГА ХОСЛИГИ. *Involta Scientific Journal*, 1(6), 69-77.

19. Мажидов Жасур, & Ҳамдамов Ҳайдарбек. (2022). ШАХСГА СТРУКТУРАВИЙ ЁНДАШИШДА ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. *Involta Scientific Journal*, 1(7), 138–148. Retrieved from <https://involta.uz/index.php/iv/article/view/255>